

КАРТОГРАФІЯ

УДК 550.312

І.М.Гуда

ПРО НАЗВИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ
НА ГЕОГРАФІЧНИХ КАРТАХ УКРАЇНИ

Одним із важливих елементів картографічного зображення будь-яких географічних карт є підписи. Карти без підписів аустричаються дуже рідко. З-поміж цих підписів значну частину становлять назви населених пунктів. Як і вся інформація, що подається на картах, підписи мають бути достовірними, точними, правдивими, а тому до питання подачі назв на картах треба підходити з особливою відповідальністю.

Як відомо, карта складається різними мовами і на різних територіях. Очевидно, назви географічних об'єктів на конкретній карті будуть подані тою мовою, якою вона складається. Так, у нас українською мовою видаються карти не тільки на свою територію, але й на території інших держав та регіонів, де для назв географічних об'єктів використовується відповідна мова держави. Це своєю чергою вимагає від редактора і упорядників-картографів певних знань з того великого комплексу питань, з якими пов'язане достовірне передавання чужомовних назв різного роду об'єктів українською мовою.

У даній статті зупинимось на проблемі подання назв населених пунктів на українських і російськомовних географічних картах, на яких зображується територія нашої держави - України.

Питання щодо написання цих назв на картах, що видаються українською мовою, - просте, і особливих труднощів не виникає. Справа в тому, що тут вихідним і до того ж основним джерелом служать довідники адміністративно-територіального поділу України, в яких державною, тобто українською, мовою подані назви усіх населених пунктів держави. Ці довідники є нормативними офіційними документами, вони затверджуються відповідними орга-

нами державної влади і назви населених пунктів на українських картах подаються так, як вони записані в цих довідниках.

Однак, останній такий довідник адміністративно-територіального устрою нашої держави було видано Верховною Радою УРСР ще в 1987 році [2]. З цього часу в житті нашої країни відбулися вагомі події: змінилась назва держави, в її складі утворена Кримська автономна республіка, змінилися назви деяких обласних і районних центрів, з'явилися нові райони і нові сільські (селищні) Ради, змінилися або уточнилися назви багатьох населених пунктів тощо. Ці зміни вимагають укладання нового довідника, в якому були б подані нові дані щодо сучасного адміністративно-територіального поділу і назв населених пунктів України.

Проте як у нас, так і поза межами нашої держави складаються і тиражуються численні карти російською мовою, на яких відображається й територія України. Виникає питання, яку форму найбільш доцільно прийняти для передавання назв населених пунктів, що містяться в агаданих вище україномовних нормативних довідниках, на російськомовних картах, тобто, як офіційні назви населених пунктів, записаних українською мовою, найбільш достовірно передати російською мовою.

Вважаємо, що всі україномовні назви населених пунктів слід передавати російською мовою виключно за допомогою фонетичної форми транскрибування. Це означає, що назва на російськомовній карті записується буквами російського алфавіту так, як вимовляється її запис українською мовою у агаданому вище довіднику, або довідниках, які для областей видають відповідні обласні Ради. Тоді слова назв російською мовою звучатимуть так само, як і українською. Фонетична форма найбільш достовірно відтворить справжнє звучання назви російською мовою і така російськомовна карта щодо україномовних назв буде найбільш правильною.

Логічно може виникнути питання: а як же розв'язували цю проблему раніше при виготовленні російськомовних карт? Відповідь, можливо, отримаємо, коли розглянемо це питання хоч би на прикладі виданої порівняно недавно карти Львівської області в масштабі 1:400000*. На цій карті налічується велика кількість населених пунктів, назви яких із української мови на російську передано невірно. Взяти хоч би назви двох районних центрів, які

* Львовская область. Справочная общегеографическая карта. ГУГК СССР, М., 1989.

на цій карті записані як Золочев і Жидачов. В обидвох словах є по три склади в них однакове закінчення (суфікс), однакова кількість букв. Здавалось би, що й до їх транскрибування на російську мову буде однаковий підхід. Але ж ні! Золочів передано російською мовою як Золочев, а Жидачів як Жидачов.

Багато назв населених пунктів, які закінчуються на -ів, відтранскрибовано просто: -ів замінено на -ов (Малехів - Малехов, Радехів - Радехов, Ходорів - Ходоров тощо). Ми вважаємо, що так робити не слід. Адже назва населеного пункту на карті це те саме, що запис прізвища людини в паспорті. Питання: чи знайдеться серйозний працівник паспортного відділення, який би, наприклад, прізвища Федорів чи Павлів, що записані в свідоцтвах про народження як в офіційних документах, замінив чи записав у паспортах російською мовою Федоров або Павлов? Гадаємо, що при сумлінному підході до справи такого працівника не знайти. То чому ж до назв населених пунктів не застосувати такий самий підхід? Якщо можна з назвами населених пунктів вчиняти так, як показано вище, то можна цей прийом застосувати й навпаки. Чому б, наприклад, назви Серпухов, Саратов, Драбов та інші такого роду назви пунктів, що розташовані в Російській Федерації, не записати на українських картах як Серпухів, Саратов, Драбів? На українських картах такого роду "транскрибування" російських назв не практикується, то чому ж на російськомовних картах українські назви можна транскрибувати таким чином? Хіба при такому підході російську назву населеного пункту Жуков не можна записати на українській карті як Жуків? Однак подібний випадок, але якраз "навпаки", ми маємо; так, населений пункт Жуків в Золочівському районі записано на цій карті Жуков, а населений пункт у Радехівському районі Павлів записано Павлов! Подібне відбувається з назвами, в словах яких є суфікс -івк- і закінчення -а; наприклад, Соснівка - Сосновка, Соколівка - Соколовка, Димівка - Дымовка, Вибранівка - Выбрановка та інші.

Цікаво, що для українських назв населених пунктів на території Польщі, записаних в офіційних документах на польський "кшталт", при подачі їх на цій карті застосовано фонетичну форму транскрибування: наприклад, Томашів-Любельський (польське Tomaszów-Lubelski), Перемишль (Przemyśl) записані на цій карті, як Томашув-Любельски, Пшемьсль. Чому, наприклад, не Томашов? Чому, наприклад, два населені пункти з однаковою назвою Острів, але розташовані в Польщі і на території Львівської області пе-

редені на аналогічній карті* по-різному? На території Польщі його записано фонетично Острув, а на території України Остров, коли в останньому випадку треба було б записати Острив. Адже обидві назви українського походження, населені пункти віддалені між собою на якихось 30...40 км і лише розділені державною границею після Другої світової війни. На цих прикладах, як бачимо, наявні два різні підходи до розв'язання одного й того ж питання.

Окрім цього, є приклади, коли при передзчі українських назв на російських картах застосовується прийом перекладної форми транскрибування. Так, назви Стара Сіль, Білий Камінь, Рівне, Вовків, Товсте, Миколаїв записані на цій карті, як Старая Соль, Белый Камень, Ровное, Волков, Толстое, Николаев. Подібних прикладів на цій карті доволі (Гірняк - Горняк, Білий Стік - Белый Сток, Хлівчани - Хлевчаны та ін.).

Практично закінчення -е у всіх офіційних українських назвах населених пунктів при передаванні їх на російськомовних картах отримують закінчення -ое (Грімне - Громное, Головецьке - Головецкое, Красне - Красное і т.п.). Що стосується останнього населеного пункту, то його назву не слід пов'язувати з назвою кольору.

Назви населених пунктів із закінченням -і після ц - передаються на російських картах закінченням -ы (Болехівці - Болеховцы, Погірці - Погорцы та ін.), а після -и - закінченням -и (Голосковичі - Голосковичи, Мервичі - Мервичи і т.д.). Назви, що закінчуються на -ір, отримують закінчення -ор (Куткір - Куткор, Добротвір - Добротвор, Самбір - Самбор і т.д.). Також всі назви із закінченням -ь (м'який знак) після букви ц, тобто після пом'якшеного в українській мові ц, передаються російською мовою твердим ц, що зменшує якісну сторону звучання слова (Щирень - Ширец, Березець - Березец, Сілець - Селец, Підгайринець - Подаверинец тощо).

Наведена дуже мала кількість прикладів (а їх є значно більше) свідчить про те, що немає якогось встановленого підходу до передавання записаних в українських довідниках офіційних назв на російськомовних картах. Тому ми твердо відстоюємо думку, що єдиною формою такого передавання назв може бути тільки фонетична форма. Тоді Львів буде записуватись і звучатиме як

* Львовская область. Административная карта. ГУГК СССР, М., 1989.

Львів, Радехів як Радехив, Золочів як Золочив, Жидачів як Жидачив тощо. Чому, наприклад, назви Хмельницький, Біла Церква, Рівне, Луганськ, Миколаїв і, нарешті, Київ не записати на російських картах Хмельницкий, Бела Церква, Ривна, Луганск, Миколаив, Кыив (якщо не Кыйив), а не так, як це практикується тепер: Хмельницкий, Белая Церковь, Ровное, Луганск, Николаев, Киев? Чи може російськомовному користувачеві картою буде важко прочитати, зрозуміти, чи вимовити ці і подібні їм слова? Думається, що це не так, а в тому, що така ситуація на сьогоднішній день з назвами населених пунктів (та й не тільки з назвами!) є, вбачається інша причина, а не просто традиція, як це дехто пояснює. Чому на багатьох англomовних картах, наприклад, на карті України [1, с.29] ці та інші назви передаються фонетичною формою транскрибування, а для російських карт така форма є неприйнятною? Може, для англomовного читача, чия абетка значно відрізняється від мови і абетки української, така форма транскрибування більш сприйнятлива, як для російськомовного користувача картою, абетка якого близька до української? Чому Київ англійською мовою не записати як Kyiv, або Kyiv, як це записано, наприклад, на карті Ukraine*? (а записують як Kiev, що тотожне російському Киев). Таких "чому" при розгляді цього питання може бути й більше.

Немає цілеспрямованого, єдиного підходу щодо передавання офіційних назв населених пунктів України на російськомовних картах. І, переважно, відсутня фонетична форма транскрибування. Ті назви, які здавалось би, передані фонетично, насправді збігаються з транслітераційною формою, як, наприклад, Стрий - Стрый, Броди - Броды, Сокаль - Сокаль тощо. Навіть якщо погодитись з думкою, що тут застосована фонетична форма, то назв населених пунктів, переданих фонетично на цій карті (та й багатьох інших), обмаль.

Таким чином, ще раз схиляємось до думки, що для передавання офіційних назв населених пунктів України на російських картах треба доконче застосовувати виключно фонетичну форму.

1. Енциклопедія українознавства. Т.1. 1993. С.400. 2. Українська РСР. Адміністративно-територіальний устрій. К., 1987.

*Ukraine. Administrative map. Scale 1:3 750 000. NVP "Kartografia". 1993.